

Satu Sorvali

”Pyydän nöyrimmästi sijaa seuraavalle”

*Yleisönosaston synty, vakiintuminen ja merkitys
autonomian ajan Suomen lehdistössä*

Suomen suuriruhtinaskunnan lehdistö ja suomalaisten luku- ja kirjoitustaito elivät 1800-luvun loppupuolella kasvun aikaa. Sanomalehdet alkoivat olla tärkeä osa arkipäivää kaikkien kansanosien keskuudessa ja uusia lehtiä syntyi samalla, kun toisia poistui markkinoilta. Samanaikaisesti sanomalehtien sisällöt hakivat muotoaan ja paikkaansa; yksi näistä oli yleisönosasto. Se liittyi 1800-luvun puolivälistä vähitellen alkaneeseen moderniin julkisuuteen sekä uusiin mielipiteen ilmaisun välineisiin.¹ Kuka tahansa kirjoitustaitoinen, myös itseoppinut ihminen, saattoi tarttua kynään, ilmaista mielipiteensä ja saada julkaistua kirjoituksensa valtakunnallisessa tai maakunnallisessa sanomalehdessä.² Yleisönosastoilla yksittäiset ihmiset pääsivät keskustelemaan arkipäivän asioista, jotka yhdistivät ihmisiä eri puolilla Suomea, esimerkiksi uskonnosta ja rautateiden rakentamisesta. Suomen- ja ruotsinkieliset lehdet kehittyivät eri aikaan autonomian ajan Suomessa ja erilaisten kehityslinjoiden kautta. Vaikka erikieliset lehdet olivat jatkuvassa vuorovaikutuksessa toistensa kanssa, suomenkielisen lehdistön journalistinen kehitys laahasi ruotsin-

kielisen lehdistön perässä.³ Tutkimukseni osoittaa, että tämä eritahtisuus oli havaittavissa vielä 1870–1880-luvuilla, kun tarkastelukohteeksi ottaa yleisönosaston synnyn ja vakiintumisen. Vasta 1890-luvun keskivaiheilla kehityslinjat tuntuivat kohdanneen ja viimeistään vuosisadan lopussa julkisuutta oli kääntynyt hallitsemaan suomenkielinen sanomalehdistö ruotsinkielisen sijaan.⁴ Yleisönosastojen syntyminen on erinomainen esimerkki tästä lehdistöjen luonteen muutoksesta.

Tässä artikkelissa tutkin modernien yleisönosastojen syntyä autonomian ajan lehdistössä. Milloin ja miten yleisönosastot muotoutuivat? Miten ne vakiintuivat olennaiseksi osaksi sanomalehtiä? Millaisia yleisönosastot olivat ulkoasultaan ja rakenteeltaan 1890-luvun puolivälissä?

Yleisönosastot tarjoavat historiantutkijalle kiinnostavaa lähdeaineistoa, sillä lukijat eivät tyytynyt toistamaan lehden pääkirjoitusten aiheita tai välttämättä edes puoltamaan lehden poliittista näkökulmaa, vaan toivat rohkeasti esille omia kiinnostuksenkohteitaan ja mielipiteitään.⁵ Englantilaista 1800-luvun paikallislehteä tutkinut

1. Historioitsija Heikki Kokon mukaan suomalainen moderni julkisuus sai alkunsa jo 1850-luvulla, kun paikalliskirjeet saivat jalansijaa suomalaisessa lehdistössä. Heikki Kokko, Suomenkielisen julkisuuden nousu 1850-luvulla ja sen yhteiskunnallinen merkitys. *Historiallinen Aikakauskirja* 117:1 (2019a), 12–21. Viestinnän professori Hannu Niemisen mukaan kansallisen julkisuuden keskusteluareenat eriytyivät 1800-luvun loppupuolella ja se näkyi erityisesti sanomalehtien osastojoissa, jossa arkijulkisuuden ilmiöt kytkeytyivät syvempiin merkitystasoihin. Arkijulkisuus eli ensimmäisen asteen julkisuus tarkoittaa jokapäiväisiä arkielämän puheenaiheita. Hannu Nieminen, *Kansa seisoi loitompana. Kansallisen julkisuuden rakentuminen Suomessa 1809–1917*. Vastapaino 2006, 23, 27–31.
2. Paikallislehtiä ei ilmestynyt ennen 1800-luvun aivan viimeisiä vuosia. Pirkko Leino-Kaukiainen, Kasvava sanomalehdistö sensuurin kahleissa 1890–1905. Teoksessa Lars Landgren, Pirkko Leino-Kaukiainen & Päiviö Tommila (toim.) *Suomen lehdistön historia 1. Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*. Kustannuskiila 1988a, 446.
3. Jani Marjanen et al., A National Public Sphere? Analyzing the Language, Location, and Form of Newspapers in Finland, 1771–1917, *Journal of European Periodical Studies* 1/2019, 54–77; Heli Rantala et al., Tekstien uudelleenkäyttö suomalaisessa sanoma- ja aikakauslehdistössä 1771–1920. Digitaalisten ihmistieteiden näkökulma. *Historiallinen Aikakauskirja* 117:1 (2019), 53–67.
4. Marjanen et al 2019, 73–74.
5. Ks. tarkemmin 1890-luvun yleisönosastokirjoitusten aiheista Satu Sorvali, Onko syytä suuttua? Ärtymyksen ilmaisu 1890-luvun yleisönosastoissa. *Ennen & Nyt* 2 (2019). <http://www.ennenjanyt.net/2019/08/onko-syyta-suuttua-artymyksen-ilmaisu-1890-luvun-yleisonosastoissa/> (25.1.2020).

ja samoja havaintoja mielipidekirjoituksista tehnyt historioitsija Andrew Hobbs esittääkin, että selvittääkseen ”yleistä mielipidettä” historian-tutkijoiden kannattaisi keskittyä yleisönosastoihin pääkirjoitusten sijasta.⁶ Journalismin tutkija Karin Wahl-Jorgensen tosin huomauttaa aiheellisesti, että yleisönosastokirjoituksia ei tule nähdä suoraviivaisesti yleisen mielipiteen ilmaisuina, koska ne ovat läpäisseet toimitusten suorittamat valinta- ja muokkausprosessit.⁷ Aineistona yleisönosastot ovat tuttuja ja usein hyödynnettyjä historian-tutkimuksen lähteitä, mutta tekstityyppinä ne ovat jääneet hämmästyttävän vähäiselle huomiolle paitsi Suomessa myös kansainvälisesti.⁸ Ensimmäinen yleisönosastojen historiaa käsittelevä kansainvälinen artikkelikokoelma ilmestyi loppuvuonna 2019.⁹ Yleisönosastojen kansainvälistä historiaa kokoavaa teosta ei ole vielä julkaistu. Yleisönosastoja kannattaa kuitenkin tutkia, sillä ne kertovat lehdistön kehityshistoriasta; lehden toimittamisen ammatillistumisesta sekä sanomalehtisisältöjen ja -formaatin muotoutumisesta. Lisäksi ne valottavat uuden kansalaisyhteiskunnan jäsenten tasavertaisen julkisen keskustelun foorumin muotoutumista ja yhteiskunnallisia vaikutusmahdollisuuksia.

Sanomalehtien mielipidesisällöksi voidaan katsoa esimerkiksi pääkirjoitukset, kolumnit, pakinat, maaseutukirjeet ja yleisönosastot, joista kahden viimeiseksi mainitun osalta sisällön tuottivat toimituksen ulkopuoliset tahot, yksityiset kansalaiset ja yhteisöt. Lukijat olivat sisällöntuot-

tajina keskeisiä toimijoita 1800-luvun sanomalehdistössä ja heidän lähettämänsä aineistot olivat useimmille lehdille hyvin tärkeitä. Sanomalehtien lukijakirjeitä on käsitelty useissa paikallis- ja maaseutukirjeitä¹⁰ käsittelevissä tutkimuksissa, joissa aineisto on tosin rajautunut ainoastaan suomenkieliseen lehdistöön, koska maaseutu- ja paikalliskirjeet olivat erityisesti suomenkielisen lehdistön ilmiö.¹¹ Yleisönosastot eroavat maaseutukirjeosastoista funktionsa ja rakenteensa puolesta.¹² Maaseutukirjeenvaihtajat edustivat ensisijaisesti jotain paikkakuntaa, kun taas 1890-luvun puolivälin yleisönosastokirjoituksissa sijaintipaikkansa ilmoitti implisiittisesti tai ekspliisiittisesti ainoastaan noin 52 % kirjoittajista.¹³

Varhaisia yleisönosastoja tai niiden vakiintumista Suomen lehdistöön ei ole vielä juurikaan tutkittu, vaikka yleisönosastokirjoitukset ovat kuitenkin olennainen osa kansalaisen ja yksilön mielipiteen ilmaisua. Clas Zilliacuksen ja Henrik Knifin varhaisen lehdistön historiaa valottavan teoksen *Opinionens tryck. En studie över pressens bildningsskede i Finland* aikajänne ulottuu 1860-luvun alkupuolelle, eikä siinä sen vuoksi käsitellä varhaisia yleisönosastoja. Kattavassa *Suomen lehdistön historia* -kirjasarjassa varhaiset yleisönosastot mainitaan vain ohimennen.¹⁴ Toivo Nygårdin kirjoittama luku yleisönosastoista ja maaseutukirjeistä perustuu Veli Juntilan Suomen historian pro gradu -tutkielmaan vuodelta 1976, jossa tarkasteltiin Turun lehtien yleisönosastoja vuosina 1905–1918 sekä Matti Mannerkorven

6. Andrew Hobbs, *A Fleet Street in Every Town. The Provincial Press in England, 1855–1900*. Open Book Publishers 2018, 361–362.

7. Karin Wahl-Jorgensen, Foreword. Teoksessa Allison Cavanagh & John Steel (toim.) *Letters to the Editor. Comparative and Historical Perspectives*. Palgrave Macmillan 2019, viii.

8. Sorvali 2019.

9. Cavanagh & Steel 2019.

10. Heikki Kokon mukaan 1800-luvun puolivälin maaseutukirjeitä kuvaa paremmin käsite *paikalliskirje*. Kokko 2019a, 12. Käytän tässä artikkelissa silti maaseutukirjeen käsitettä, koska viittaaan 1800-luvun lopun aineistoon.

11. Ks. esim. Kokko 2019a, 5–21; Heikki Kokko, *Kuivuteltu minuuks. Ihmiskäsityksen murros suomenkielisen kansanosan kulttuurissa 1800-luvun puolivälissä*. Acta Universitatis Tamperensis 2233. Tampereen yliopisto 2016; Laura Stark, Toimittajien ja itseoppineiden maaseutukirjeenvaihtajien suhde osana suomenkielisen lehdistön nousua 1847–1865. *Historiallinen Aikakauskirja* 111:1 (2013), 28–42; Laura Stark, Sanomalehtien maaseutukirjeet. Teoksessa Lea Laitinen & Kati Mikkola (toim.) *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*. SKS 2013; Laura Stark, Vanhat sanomalehdet uutena lähdeaineistona kansan elämän tutkimuksessa. Teoksessa Tuomas Hovi, Kirsi Hänninen, Merja Leppälahti & Maria Vasenkari (toim.) *Viisas matkassa, vara laukussa. Näkökulmia kansanperinteen tutkimukseen*. Turun yliopisto, Folkloristiikan julkaisuja 3, 2013.

12. Toivo Nygårdin mukaan maaseutukirjeiden muoto vaihteli paljon, mutta useimmiten ne olivat seikkaperäisiä selostuksia paikkakunnan asioista, paikallisuutisen tyyppisiä selontekoja tai vielä lyhyempiä mainintoja. Toivo Nygård, Poliittisten vastakohtaisuuksien jyrkentyminen sanomalehdistössä. Teoksessa Toivo Nygård & Raimo Salokangas (toim.) *Suomen lehdistön historia 2. Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan*. Kustannuskiila 1987, 133.

13. Sorvali 2019.

14. Nygård 1987, 132–135.

sosiologian laudatur-kirjoitukseen vuodelta 1955, jossa tutkittiin yleisönosastoinstituutiota Suomessa vuonna 1954. Näissä tutkimuksissa on kuitenkin varsin vähän – noin 1–2 sivua – 1800-luvun yleisönosastoista, eivätkä niiden tiedot perustu kaikilta osin alkuperäislähteisiin.¹⁵ Nygård lainaa näitä lähteitä, kun mainitsee muutamana esimerkiksi 1800-luvun yleisönosastoista sekä kertoo, että 1900-luvun alkuvuosikymmenien pienempien kaupunkien lehdissä yleisönosastokirjoitukset vastasivat monilta osin entisiä maaseutukirjeitä. Hän viittaa lisäksi *Vaasa*-lehden aineistoon vuosilta 1906–1908 ja toistaa Junttilan omassa tutkielmassaan esittämän johtopäätöksen, että yleisönosastot ovat maaseutukirjeisiin liittyvä myöhempi ilmiö. Nygårdin tekstiin viitataan muutamassa myöhemmässä tutkimuksessa, muun muassa Jyrki Pietilän väitöstutkimuksessa suomalaisen journalismin juttutyypin kehityksestä.¹⁶ Yleisönosastoja ei siis ole tutkittu tarvittavalla laajuudella 1800-luvun lopun perspektiivistä ja sen vuoksi on päädytty niiden osalta virheelliseen käsitykseen, jonka mukaan niitä olisi julkaistu 1800-luvulla ainoastaan isoimmista lehdissä ja että ne olisivat vakiintuneet sanomalehdistöön vasta ”1900-luvun kahdella ensimmäisellä vuosikymmenellä”.¹⁷ Osoitan tässä artikkelissani, että yleisönosastoinstituutio syntyi Suomen suuriruhtinaskunnan lehdistöön 1860-luvun loppupuolella ja vakiintui jo viimeistään 1890-luvun puoliväliin mennessä.

Vuosikertavertailu ja yleisönosaston kriteerit

Tarkastelen yleisönosastoja ensisijaisesti lehdistöhistoriallisesta näkökulmasta. Selvittääkseni milloin yleisönosastot syntyivät ja millaisia ne olivat, käytän lähteenäni Kansalliskirjaston digipalvelusta löytyviä 1800-luvun suomen- ja ruotsinkielisiä sanomalehtiä. Olen selvittänyt yleisönosastojen esiintymistä selailemalla aineistoa

ja tekemällä siihen hakuja, jonka perusteella olen valinnut erityiseen tarkasteluun sanomalehtien vuosikerrat 1885, 1890 ja 1895. Olen karsinut aineistosta pois ne lehdet, jotka eivät alkuperäisen käyttötarkoituksensa vuoksi ole olennaisia, kuten ohjelmalehtiset ja viralliset lehdet. Olen rajannut pois myös juuri perustetut lehdet, joista ei löydy tutkimusajanjaksolta kuin muutama numero. Olen tehnyt sanomalehtiin vuosikerta-kohtaisesti sisältöön kohdistuvia hakuja.¹⁸ Koska optinen tekstintunnistus (OCR) ei tunnista kuin osan usein painojäljeltään heikoista kirjaimista, jotka olivat useimmiten fraktuuraa, osittain myös manuaalinen läpikäynti on ollut välttämätöntä.¹⁹ Olen lähtenyt olettamasta, että OCR-haun avulla onnistuu löytämään suurimman osan kirjoituksista. Olen valinnut relevanteilta vaikuttavat hakutulokset, todentanut ne ja kirjannut ylös tulkintani kyseessä olevasta kirjoituksesta tai osastosta. Hakujen lisäksi olen käynyt läpi joidenkin lehtien numeroita pistokokeen tyyppisesti.

Olen määritellyt vakiintuneelle ja modernille yleisönosastolle melko tiukat kriteerit, jotta voin paremmin erottaa 1800-luvun suomalaisten lehtien jäsentymättömyyden uudesta 1800-luvun lopun modernista lehtien toimittamisesta. Ensinnäkin, osaston oli ilmestyttävä useamman kerran vuoden aikana, mieluummin säännöllisesti. Toinen ja tärkein kriteeri on se, että osaston tulee sisältää kirjoituksia, joissa ilmaistaan mielipiteitä. En sisällytä esimerkiksi oikaisuja, tiedoksiantoja tai lukijoiden esittämiä kysymyksiä tähän kategoriaan. Muutamalla haulla on löydyttävä vähintään viisi mielipidekirjoitusta yhden vuosikerran sisäلتä tästä tietystä osastosta. Mielipidekirjoitukset voivat koskea jotain lehdessä aiemmin julkaitua tai ne voivat olla proaktiivisia eli esittelevät lukijoiden itse keksimiä aiheita. Kolmas kriteeri liittyy otsikointiin: Yleisönosastolla on oltava oma otsikko, jonka nimi ei saa vaihdella numerosta

15. Mannerkorpi ei perusta tietoaan alkuperäislähteille, vaan 1800-luvun lopulla julkaistun *Åbo Underrättelserin* ja 1940-luvulla julkaistun *Uuden Suomen* muistelmateoksille. Junttila lainaa omassa tutkielmassaan Mannerkorven tekstiä ja tuo esimerkinomaisesti esiin muutamana yleisönosaston turkulaisissa lehdissä 1880- ja 1890-luvuilla. Nygård 1987, 133, 135; Veli Junttila, *Turun sanomien yleisönosasto 1905–1918 lehden linjan kuvastajana*. Suomen historian pro gradu -tutkielma, TY 1976; Matti Mannerkorpi, *Yleisönosasto-instituutio Suomen Sanomalehdistössä 1954*, TY 1955.

16. Jyrki Pietilä, *Kirjoitus, juttu, tekstelementti. Suomalainen sanomalehtijournalismi juttutyypin kehityksen valossa printtimedian vuosina 1771–2000 / osa 1*, Jyväskylän yliopisto 2008, 45, 240.

17. Nygård 1987, 135.

18. Käytettämiäni hakusanoja ja -lausekkeita tarvittavilla aikarajauksilla ovat esimerkiksi ”yleisöltä”, ”från allmänheten” -o, ”[lehden nimi genetiivissä]toimitukselle” -o, ”lähetetty”, ”till redaktionen af” -o, ”till redaktionen för” -o, text.raw:yleisöltä, text.raw:insändt.

19. OCR-tekniologian haasteista ks. esim. Rantala et al. 2019, 56.

toiseen. Olen hyväksynyt palstalle korkeintaan kaksi nimeä yhden vuosikerran sisällä. Sanomalehtien ulkoasuista väitelleen Pekka Mervolan mukaan 1800-luvulla ei otsikointia juurikaan harrastettu ja silloin, kun otsikoita käytettiin, ne olivat joko päivästä toiseen samanlaisina toistuvia seisovia otsikoita tai yhden palstan otsikoita. Lisäksi *miinukset*, joissa oli sananmukaisesti miinusmerkki edessä ja korostettu tekstin 1–3 ensimmäistä sanaa, toimittivat tilanpuutteessa otsikon virkaa.²⁰ 1890-luvun puolivälin yleisönosastojen otsikot olivat seisovia otsikoita, joita Mervola nimittää maamerkeiksi, joiden avulla lukija saattoi suunnistaa lehden sivuilla. Hänen mukaansa seisovat otsikot olivat ensimmäinen merkki osastojaosta, joten on luontevaa, että ne ovat myös yksi määrittelemistäni kriteereistä modernille yleisönosastolle.²¹ Neljäs kriteeri on osaston sijaintipaikka lehden sivuilla, jonka on oltava jokseenkin vakiintunut, eikä se saa vaihdella numerosta toiseen. Vertailun vuoksi mainittakoon, että 1900-luvun alun skotlantilaisia yleisönosastoja tutkineen Sarah Pedersenin aineistossa yleisönosastoilla oli vakiintuneet paikat lehdessä, mutta tilanpuutteen ja tarpeen vaatiessa ne saattoivat vaihdella paljonkin.²² Pedersen ei kuitenkaan ole rajannut pois palstoja aineistostaan sillä kriteerillä, että niiden sijaintipaikat lehden sivuilla vaihtelivat. Mitä lähemmäs vuosisadan vaihdetta tullaan, sitä enemmän yleisönosastot olivat Suomen lehdistössä vakiintuneita tietyille sivuille. Sen vuoksi olen päättänyt ottaa sijaintipaikan vakiintuneisuuden yhdeksi yleisönosaston olemassaolon kriteeriksi, jonka puute ei kuitenkaan sellaisenaan riitä yleisönosaston hylkäämiseen, vaan lisäksi täytyy puuttua myös jokin muu edellä esitetystä kriteereistä.

Käyn ensin läpi yleisönosastojen synnyn suomen- ja ruotsinkielisessä lehdistössä. Sen jälkeen tarkastelen yleisönosastojen vakiintumista osaksi sanomalehden sisältöä ja viimeiseksi kuvaan, millaisia yleisönosastot olivat rakenteeltaan niiden vakiinnuttua 1890-luvun puolivälissä. Pohdin

samalla yleisönosastojen laajempaa merkitystä 1800-luvun yhteiskunnalle.

Yleisönosastojen synty

Lukijoiden kirjeiden julkaisemisella on pitkä historia – käytäntö vakiintui Britannian ja Yhdysvaltain sanomalehdistössä jo 1700-luvulla. Kirjoittajat käyttivät heti alusta lähtien nimimerkkejä, erityisesti keskustellessaan poliittisesti aroista asioista. Karin Wahl-Jorgensenin mukaan viimeistään 1700-luvun lopussa sanomalehdistä tuli kirjeiden julkaisemisen kautta mielipidemedia. 1830-luvulla sanomalehdissä esiteltiin ensimmäisen kerran omat mielipidepalstat, kun aiemmin lukijoiden kirjeitä oli julkaistu vaihtelevissa paikoissa, esimerkiksi uutisina. Muutos johtui ensisijaisesti siitä, että lehtien toimittaminen ammatillistui ja sitä kautta lehtien sisällöt yhtenäistyivät. Lisäksi painotekniikan tehostuessa Britanniassa ja Yhdysvalloissa ja kaupallisten ilmoitusten myynnin kasvaessa sanomalehtiä pystyttiin myymään halvemmalla ja ne tulivat tutuiksi myös muille kuin yhteiskunnan ylimmille kerroksille. Luku- ja kirjoitustaidon yleistyessä myös keskiluokka intoutui kirjoittamaan sanomalehtiin.²³

Lukijat lähettivät pikku-uutisia, runoja, veisuja, virsiä ja muita tekstejä julkaistavaksi lehtiin jo Suomen sanomalehdistön syntyajoista 1700-luvun lopulta lähtien. Ruotsinkielisen lehdistön osalta yksi ensimmäisistä selkeistä mielipidekirjoituksista julkaistiin vuonna 1803 *Åbo Tidningissä* ja suomenkielisen lehdistön osalta vuonna 1824 ensimmäisessä suomenkielisessä sanomalehdessä *Turun Wiikko Sanomissa*.²⁴ Ensiksi mainitussa kirjoituksessa moitittiin epäselvyyksiä rahankeruussa Porin vuoden 1801 tulipalon uhreille ja jälkimmäisessä kritisoiitiin vankien vartioinnin ja kuljetuksen järjestämistä. Ensimmäiset lukijoiden lähettämät kirjoitukset kerättiin otsikoiden kuten ”Lähetetty”, ”Insändt” tai ”Maa-seudulta” alle. Lukijakirjeiden julkaisu lisääntyi ruotsinkielisissä lehdissä 1850- ja 1860-luvun taitteessa. Kirjoitukset oli useimmiten otsikoitu

20. Pekka Mervola, *Kirja, kirjavampi, sanomalehti. Ulkoasukierre ja suomalaisten sanomalehtien ulkoasu 1771–1994*. Suomen historiallinen seura 1995, 158–159.

21. Päivästä toiseen samanlaisina toistuvat otsikot myös helpottivat toimituksen ja latomon työtä. Mervola 1995, 160.

22. Sarah Pedersen, *Within Their Sphere? Women’s Correspondence to Aberdeen Daily Newspapers, 1900–1918*. 2004, 28.

23. Karin Wahl-Jorgensen, *Journalists and the Public. Newsroom Culture, Letters to the Editor and Democracy*. Hampton 2007, 29–39.

24. Ks. esim. H: Insändt. *Åbo Tidning* 28.9.1803, 2; Maan mies. Muutamia yssinkertaisia ajatuksia Vankein varjelemisesta ja kuljetuksesta Suomessa. *Turun Wiikko-Sanomats* 13.11.1824.

■ Kuva 1. Robert Lagerborg, Helsingfors Dagbladın päätoimittaja 1865–82. Lähde: Museovirasto.

”Till redaktionen af” -alkuisesti ja toisinaan otsikon perässä oli suluissa sana ”insändt”. Suomenkielisissä lehdissä julkaistiin kaikenlaisia lukijoiden kirjoituksia otsikon ”Lehden toimitukselle” alla. En kuitenkaan laske näitä varhaisia palstoja yleisönosastoiksi, koska niiden osalta eivät täyty määrittelemäni kriteerit: mielipidekirjoitusten ilmestymisen tiheys ja säännöllisyys samalla palstalla sekä otsikoinnin ja palstan sijaintipaikan vakiintuneisuus.

1860-luvun alussa perustettu valtakunnallinen liberaalilehti *Helsingfors Dagblad* alkoi lokakuussa 1866 julkaista ensimmäisenä lehtenä Suomessa osastoa nimeltä ”Från allmänheten” korvaten sillä palstan nimeltä ”Insändt”,²⁵ Sivuille 2–3 sijoitetulla yleisönosastolla julkaistiin selkeästi mielipidekirjoituksen muotoon kirjoitettuja tekstejä ja se alkoi heti ilmestyä säännöllisesti. Ei liene sattumaa, että *Dagens Nyheter* oli syyskuussa vuonna 1866 aloittanut ensimmäisenä lehtenä Ruotsissa oman ”Meddelanden från Allmänheten” -yleisönosastonsa julkaisun.²⁶ Onkin uskottavaa, että *Helsingfors Dagblad* otti mallia naapurimaan aviisilta. Palstan alaotsikkona oli usein ”Till Redaktionen af Helsingfors Dagbladet”.²⁷ Ei ole tietoa, oliko alaotsikko lukijoiden kirjoittama vai toimituksen lisäämä, jotta lukijat varmasti ymmärsivät lukevansa yleisön kirjoituksia.²⁸ Jos kirjoituksia julkaistiin enemmän kuin yksi, ne olivat numeroituja. Lehden päätoimittaja ja toimitussihteerin töitä hoitava Robert Lagerborg oli yhdessä toimittaja Anders Herman Chydeniuksen kanssa ensimmäisiä suomalaisia ammattitoimittajia.²⁹ Vuodesta 1878 eteenpäin palstan ilmestymistiheys ja julkaistujen kirjoitusten määrä kasvoi huomattavasti. 1870-luku olikin *Helsingfors Dagbladille* suurta kasvun aikaa. Siitä tuli Suomen suurin sanomalehti levikkimäärältään ja yksi merkittävimmistä lehdistä Pohjoismaiden mittakaavassa. Lagerborg ja Chydenius ottivat mallia pohjoismaisesta lehdistöstä muokattaessaan lehteä modernimpaan suuntaan.³⁰ On todennäköistä, että ajatus yleisönosaston laajamittaisemmasta hyödyntämisestä sai tuossa vaiheessa tuulta alleen, mutta idean taustalla piili myös *Helsingfors Dagblad*in edustaman liberaalilehdistön ideaali vapaasta lehdistöstä ja yksityisen kansalaisen mielipiteen muodostamisesta valtiosta vapaana.

25. Från Allmänheten, *Helsingfors Dagblad* 25.10.1866.

26. 17.9.1866 ensimmäisen kerran ilmestynyt palsta löydetty tekemällä haku ”från allmänheten” Ruotsin kansalliskirjaston sanomalehtiarkiston digipalveluun. <https://tidningar.kb.se/> (7.12.2019).

27. 1870-luvulla yleisönosastokirjeitä julkaistiin toisinaan myös pelkästään ”Till redaktionen af Helsingfors Dagblad” -otsikolla. Myöhemmin 1880-luvulla yleisönosaston alaotsikko oli toimituksen nimeämä ”För och mot”, puolesta ja vastaan.

28. Ainakin 1880-luvulla *Helsingfors Dagbladille* lähetetyissä yleisönosastokirjeissä lukijat olivat itse otsikoineet kirjoituksensa ”Till redaktionen af Helsingfors Dagblad”. Svenska litteratursällskapet i Finland. Chydeniuska släktarkivet SLSA 642. Historiska och litteraturhistoriska samlingen. Handlingar rörande Helsingfors Dagblad, mapp 12.

29. Lars Landgren, Kieli ja aate – politisoituva sanomalehdistö 1860–1889. Landgren, Leino-Kaukiainen & Tommila (toim.) 1988a, 295.

30. Landgren 1988a, 296; Lars Landgren, *Suomen lehdistön historia* 5. Hakuteos Aamulehti – Kotka Nyheter. Kustannuskiila 1988b, 121.

Lars Landgrenin mukaan edistyksellinen *Helsingfors Dagblad* toimi suunnannäyttäjänä muulle sanomalehdistölle, erityisesti ruotsinkielisille lehdistöille.³¹ Ehkäpä siitä syystä seuraavana ”Från allmänheten” -nimiköidun yleisöosaston otti palstariveihinsä liberaalilehti *Wiborgs Tidning* vuonna 1871. Myöhemmin 1870-luvulla pari muutakin lehteä, viipurilaisliberaalien *Östra Finland* ja sitoutumattomien *Åbo Posten* ryhtyivät julkaisemaan kyseistä osastoa. Kuitenkin vasta 1880-luvulla ”Från allmänheten” -palsta yleistyi runsain mitoin, kun vähintään 13 sanomalehteä alkoi julkaista sitä. Esimerkiksi ruotsinmielinen helsinkiläislehti *Nya Pressen* otti käyttöön palstan ”Meddelanden från allmänheten” heti perustamisestaan alkaen vuonna 1882. Samoin teki ruotsinmielisten *Åbo Tidning* heti näytenumeron ilmestymisen jälkeen vuonna 1883. Jo aiemmin perustettu niin ikään ruotsinmielinen *Åbo Underättelser* seurasi esimerkkiä vuonna 1884 ja svekomaanien *Hufvudstadsbladet* vuonna 1885.

Tekemieni hakujen perusteella ”Yleisöltä”³²-otsikkoa käytettiin ensimmäisen kerran mielipidekirjoitusten yhteydessä kuopiolaislehti *Tapiossa* vuonna 1872. Palsta ilmestyi ainakin muutaman kerran vuosina 1872–1874 ja se sisälsi yleensä 1–3 lyhyttä mielipidekirjoitusta.³³ Tämän jälkeen seuraavaa ”Yleisöltä”-otsikointua yleisöosastoa saatiinkin odotella 1880-luvulle. Mallillisessa suomenmielisessä *Sanomia Turusta* -lehdessä ryhdyttiin julkaisemaan ensimmäistä ”Yleisöltä”-nimettyä palsta vuonna 1884, joka oli samalla myös ensimmäinen suomenkielinen modernia yleisöosastoa muistuttava osasto.³⁴ Yleisöosasto-käsitteen epäselvyys aikalaisille tulee hyvin esille fennomaanisen *Ilmarisen* toimituksen virhetulkinnasta eräästä *Helsingfors Dagblad*in yleisöosastokirjoituksesta. Vuonna 1881 julkaistussa kirjoituksessa ei ollut nimeä tai nimimerkkiä, mutta se oli ”Från allmänheten”

-otsikon alla. *Ilmarinen* luuli kirjoitusta toimituksen kirjoittamaksi ja ilmaisi paheksuntansa *Helsingfors Dagbladille* palstoillaan. *Helsingfors Dagblad* korjasi *Ilmarisen* virheen ja antoi kuulua takaisin pääkirjoituksessaan, jonka jälkeen nöyryytyksi tullut *Ilmarisen* toimitus kirjoitti happamasti: ”Jos H. D. taas mainitsemallaan äärettömällä liberaaliudellaan, ottaa vastaan kaikellaisia suopeasti kirjoitettuja lähetyksiä ja mielipiteitä, muuttaa osan palstoistaan jonkunlaiseksi säilytyspaikaksi vaikka minkälaiselle roskalle, kunhan se vaan maalattua, niin se ei koske meihin.”³⁵ Jos yleisöosaston käsite ja merkitys oli outo joidenkin sanomalehtien toimituksille, sitä se oli myös lukijoille. Yleisöosastoa määriteltiinkin muutamissa kirjoituksissa. Esimerkiksi vuonna 1885 *Sanomia Turusta* -lehden maaseutukirjeenvaihtaja kummasteli, mitä ”Yleisöltä”-otsikko oikein tarkoitti ja mihin sillä viitattiin. Hän toi vastineessaan moneen kertaan esille ihmetyksensä ”Yleisöltä”-otsikon käytöstä ja yritti etsiä asiasta erilaisia piilomerkityksiä. Lehden toimituksen sijaan kommentoi lakonisesti alaviitteessä, että ”Yleisöltä”-otsikko oli toimituksen lisäämä ”kuten helposti ymmärrettävä on”, eikä kirjoituksen lähettäjän.³⁶

Tarkastelujaksolta 1885 Kansalliskirjaston digipalvelusta löytyi yhteensä 51 sanomalehteä, joista hylkäsin kolme tutkimukseen sopimattomiksi.³⁷ Lopuista lehdistä 27 oli suomenkielistä ja 21 ruotsinkielistä. Suomenkieliset lehdet ohittivat ruotsinkielisten lehtien määrän 1880-luvulla, mutta toisaalta ruotsinkieliset lehdet ilmestyivät suomenkielisiä lehtiä useammin ennen 1890-lukua.³⁸ Ruotsinkielisten lehtien osalta lähes kaikissa vuosikerroissa oli ainakin muutama yleisöosastokirjoitus. Kun olen tarkastellut näitä vuosikertoja määrittelemiäni kriteerien valossa, olen päätenyt siihen, että yleisöosasto löytyy noin 67 prosentissa ruotsinkielisistä lehdistä. Lopussa kolmasosassa

31. Landgren 1988a, 296–297.

32. ”Yleisö”-sanan esitteli ensimmäisen kerran uudissanaston kehittäjä Volmari Kilpinen vuonna 1845. Kaisa Häkkinen, *Nyky-suomen etymologinen sanakirja*. WSOY 2004, 1529.

33. Ks. esim. Yleisöltä, *Tapio* 27.7.1872, 3; Yleisöltä, *Tapio* 7.9.1872, 2; Yleisöltä, *Tapio* 14.3.1874, 3.

34. Lehdessä julkaistiin vielä tämän jälkeen ”(Lähetetty)”-otsikolla lukijoiden lähettämiä kirjoituksia, mutta ne olivat lähes kaikki uutisia, tiedoksiantoja, tilityksiä ja muuta ei-mielipidesisältöä.

35. *Ilmarinen* 7.5.1881, 2.

36. Kirje Uudestakaupungista, *Sanomia Turusta* 27.2.1885, 3.

37. Nämä olivat virallisia ilmoituksia sisältäneet *Finlands Allmänna Tidning* ja *Suomalainen Virallinen Lehti* sekä ilmoituksia ja mainoksia sisältänyt *Hermes*.

38. Landgren 1988a, 360. Kielisuuhteiden muutokset, ks. Marjanen et al. 2019, 65–70.

mielipidepalstaa ei julkaistu tarpeeksi usein tai sitä ei ollut ollenkaan. Useimmiten yleisönosaston nimi oli ”Från allmänheten”, mutta myös muutama ”Till Redaktionen” -otsikoitu palsta täytti antamani kriteerit.

Siinä missä ruotsinkielisessä lehdistössä yleisönosaston sijainti lehden sivuilla ja otsikot olivat yhdenmukaisia ja vakiintuneita, saman aikakauden suomenkielisiä lehtiä vaivaa jäsenymättömyys. Yleisönosastokirjoituksia saatettiin julkaista saman vuoden aikana milloin milläkin sivulla ja yksittäisten kirjoitusten välissä saattoi olla muuta sisältöä, vaikkapa pikku-uutisia. Mahdollisen yleisönosaston otsikot saattoivat vaihdella yhden sanomalehtivuosikerran sisällä paljon. Otsikoiden käyttö oli muutoinkin hyvin kirjavaa. Esimerkiksi *Aamulehdessä* toimitukselle-alaotsikkoa oli käytetty yleisönosastokirjoituksessa, maaseutukirjeessä ja pääkirjoituksessa.³⁹ *Karjalattaressa* mielipidekirjoituksia löytyi ilman otsikkoa, ”(Lähetetty)”-otsikolla ja ”Karjalattaren toimitukselle”-otsikolla.⁴⁰ Myös otsikoiden ulkoasu saattoi vaihdella saman lehden vuosikerran sisällä. Useimmiten syy hylkäämiseen oli kuitenkin se, ettei mielipidekirjoituksen kriteerijä täyttäviä kirjoituksia ollut tarpeeksi, jotta olisin voinut laskea modernin yleisönosaston vakiintuneeksi. Joillakin toimitukselle-nimetyillä palstoilla julkaistiin enimmäkseen muuta kuin mielipidesisältöä: lukijoiden kysymyksiä, uutisia, oikaisuja, tiedoksiantoja, kutsuja, kiitoksia ja tilityksiä.

Koska suomenkielisten lehtien sisällöt olivat niin jäsenymättömiä ja vaihtelevia, on ollut vaikeaa vetää rajaa siihen, milloin yleisönosaston voidaan katsoa olevan vakiintunut tutkitussa lehdessä. Olen päätenyt siihen, että ainoastaan kahdeksassa lehdessä 27:stä oli kriteerieni

mukainen yleisönosasto, mutta tähän tulokseen pitää suhtautua pienellä varauksella. Joka tapauksessa on selvää, että yleisönosasto löytyi korkeintaan vain alle kolmasosasta suomenkielisiä lehtiä. Nämä yleisönosastot olivat ”[lehden nimi] toimitukselle”-otsikoituja, paitsi *Sanomia Turusta* -lehdellä, jolla oli tosiaan ”Yleisöltä”-otsikoitu palsta. Lehdet, joissa julkaistiin modernia yleisönosastoa, vaihtelivat levikiltään ja paikkakunniltaan ja edustivat erilaisia poliittisia kantoja.

Suhteuttaakseni yleisönosastojen määrää muihin lukijakirjeisiin, olen kartoittanut myös maaseutukirjeosastojen määriä. Nämä palstat oli nimetty useimmiten ”Kirjeitä maaseuduilta”- tai ”Bref från Landsorten” -tyyppisesti. Parhaiten maaseutukirjeen havaitsee otsikon lisäksi siitä, että kirjoituksen alussa on mainittu paikkakunta ja päivämäärä ja että lopussa on nimimerkki.⁴¹ Havainto siitä, että maaseutukirjeet olivat huomattavasti yleisönosastoja yleisempiä suomenkielisisissä lehdissä ja että ruotsinkielisen lehdistön osalta luvut olivat vastakkaiset, ei yllätä. Monissa suomenkielisisissä sanomalehdissä julkaistiin yleisönosastokirjoituksia vain harvakseltaan ennen 1890-lukua, jolloin lehtien kokoa ja ilmestymistiheyttä kasvatettiin ja entistä useampi kirjoitus saatiin julkaista.⁴²

Yleisönosastojen vakiintuminen

Vuodelta 1890 Kansalliskirjaston digipalvelusta löytyi 59 tutkimukseen sopivaa sanomalehteä, joista suomenkielisiä oli 37 ja ruotsinkielisiä 22.⁴³ Ruotsinkieliset lehdet olivat silmiinpistävän yhtenäisiä yleisönosastojen nimeämisen suhteen. Kaikki oli nimetty ”Från allmänheten”, paitsi *Nya Pressenin*, jonka otsikko oli tarkentava ”Med-

39. Ks. esim. Aamulehden toimitukselle, *Aamulehti* 28.3.1885, 3; Tampere, 23 p. kesäkuuta. Aamulehden toimitukselle. Uutta kirjallisuutta, *Aamulehti* 23.6.1885, 1; Kirjeitä maaseuduilta. Aamulehden toimitukselle, *Aamulehti* 14.3.1885, 2.

40. Ks. esim. Vähän vastinetta D. G:n kirjeeseen veli Jussille Kiteellä, *Karjalatar* 24.12.1885, 3; *Karjalatar* 10.7.1885, 3; (Lähetetty.) Kiitoksia käynnistäne, *Karjalatar* 22.5.1885, 3; (Lähetetty.) Karjalattaren toimitukselle, *Karjalatar* 22.12.1885, 2.

41. Kriteerini myötäilee Suomen Akatemian Kokemuksen historian huippuyksikkö HEX-in Translocalis-tietokannan paikalliskirjeiden kriteerijä. Tietokantaan on kerätty ne vuosien 1850–72 paikalliskirjeet, jotka olivat lukijoiden kirjoittamia ja joiden otsikossa oli mainittu paikkakunta, jonka paikallista kokemusta se kuvasi. Heikki Kokko 2019b, Suomenkielisen lehdistön paikalliskirjekulttuuria tallentava digitaalinen Translocalis-tietokanta. *Ennen & Nyt* 2 (2019). <http://www.ennenjanyt.net/2019/08/suomenkielisen-lehdiston-paikalliskirjekulttuuria-tallentava-digitaalinen-translocalis-tietokanta/> (7.12.2019).

42. Ks. esim. Raimo Salokangas & Päiviö Tommila, *Sanomia kaikille. Suomen lehdistön historia*. Edita 1998, 81.

43. Hylkäsin tutkimukseen sopimattomina neljä lehteä, jotka olivat *Finlands Allmänna Tidning*, *Suomalainen Virallinen Lehti*, *Maamme Viikkosanomat*, josta ilmestyi 1890 vain yksi numero sekä *Österbottniska Posten*, josta ei ollut digipalvelussa saatavilla numeroita ajalta 1890–1910, vaikka lehti on ollut tuolloin toiminnassa.

Taulukko 1. Yleisönosastojen ja maaseutukirjeosastojen osuudet sanomalehdissä vuosina 1895–95.

	1885 (n: 48)	1890 (n: 59)	1895 (n: 65)
Yleisönosasto kaikissa lehdissä	46%	66%	83%
Yleisönosasto suomenkielisisä lehdissä	30%	62%	83%
Yleisönosasto ruotsinkielisisä lehdissä	67%	73%	84%
Maaseutukirjeosasto kaikissa lehdissä	44%	56%	66%
Maaseutukirjeosasto suomenkielisisä lehdissä	70%	76%	80%
Maaseutukirjeosasto ruotsinkielisisä lehdissä	10%	23%	32%

delanden från allmänheten". Noin neljäosassa lehtiä ei ollut kriteerejä täyttävää yleisönosastoa. Näissäkin lehdissä oli joissakin "Från allmänheten" -nimetty palsta, mutta niissä ei julkaistu mielipidekirjoituksia joko ollenkaan tai vain hyvin vähän. Suomenkielisisä lehdissä oli kriteerit täyttävä yleisönosasto noin 62 prosentissa ja myös näissä oli huomattavissa otsikon yhtenäistymistä. Yli puolet oli nimetty "Yleisöltä" ja loput "[lehden nimi] toimitukselle". Joissakin lehdissä käytettiin molempia muotoja yhden vuosikerran sisällä. Kriteerien ulkopuolelle jäävissä palstoissa saatettiin nähdä menneisyydestä tuttuja otsikoita kuten "Annettu" tai "(Lähetetty)".

Sekä suomen- että ruotsinkielisten lehtien yleisönosastokirjoituksissa oli edelleen havaittavissa samaa kirjavuutta kuin vuonna 1885. Joidenkin lehtien yleisönosastoilla oli silmämääräisesti havaittuna yhtä paljon mielipidekirjoituksia kuin muuta sisältöä. Olen kuitenkin laskenut tällaisetkin palstat mukaan, mikäli niissä julkaistiin vuoden aikana tarpeeksi monta mielipidekirjoitusta. Palstojen sijoittelu lehtien sivuilla vaihteli, mutta useimmiten paikka oli vakiintunut lehtikohtaisesti, mikä on yhteydessä sanomalehtiformaatin muotoutumiseen.

Palstanimi "Yleisöltä" oli siis huomattavassa nousussa verrattuna viiden vuoden takaiseen tilanteeseen. Osaksi kyseessä saattoi olla kopiointi ruotsinkielisten lehtien "Från allmänheten" -otsikosta, mutta suomenkieliset lehdet kopioivat myös toisiltaan. Seuraava lehti, joka aloitti "Yleisöltä"-osaston julkaisun *Sanomia Turusta*

jälkeen oli saman kaupungin fennomaanien *Aura* loppuvuodesta 1885. Vuonna 1887 suomenmielinen levikiltään vaatimaton *Lappeenrannan Uutiset* vaihtoi yleisönosastonsa otsikoksi "Yleisöltä" ja viimein tammikuussa vuonna 1889 nuoruomalaisessa *Keski-Suomessa* otettiin käyttöön samanniminen palsta. "Yleisöltä"-nimi otettiin käyttöön myös valtakunnallisessa nuoruomalaisien *Päivälehdessä* tammikuussa vuonna 1890. Voidaan olettaa, että yleisönosastoidea siirtyi *Päivälehteen Keski-Suomesta* siirtyneen päätoimittaja Eero Erkon mukana. Päivälehteä tutkineen Alli Rytkösen mukaan Erkko halusi tuoda Päivälehteen sisällön eurooppalaiselle tasolle ja luoda omat osastot asioille, joita oli aiemmin julkaistu muiden uutisten joukossa.⁴⁴ Erkko toteuttikin jo 1890 Päivälehteen oman osaston "kansan mielipiteille".

Kun aineistossa siirrytään viisi vuotta eteenpäin vuoteen 1895, Suomessa ilmestyi 65 tutkimukseeni sopivaa lehteä, joista 40 oli suomenkielistä ja 25 ruotsinkielistä.⁴⁵ Yleisönosastojen määrät olivat kasvaneet huomattavasti viiden vuoden takaisesta tilanteesta. Nyt kriteerit täyttävä yleisönosasto löytyi jo lähes kaikista suomen- ja ruotsinkielisistä sanomalehdistä ja se uupui ainoastaan noin 15 prosentista lehtiä. Erityisen merkille pantavaa on, että vaikka maaseutukirjeosastojen määrä kasvoi 1885–1895, yleisönosastojen määrä kasvoi huomattavasti nopeammassa tahdissa ja niiden määrä ylitti vuonna 1895 maaseutukirjeosastot myös suomenkielisisä lehdissä.

44. Alli Rytkönen, *Päivälehtien historia II. Päivälehtien ulkonaiset puitteet ja kirjalliset profiilit*. Sanoma Oy 1946, 112.

45. Hylkäsin joukosta kahdeksan lehteä. Näitä olivat *Finlands Allmänna Tidning*, *Suomalainen Wirallinen Lehti*, ohjelmalehtinen *Programbladet* sekä lehdet, joista ilmestyi 1895 vain muutama numero: *Kunnalliset Sanomat*, *Mikkelin Sanomat*, *Nystads Tidning*, *Västra Finland* ja *Wasa Nyheter*.

Vuosikymmenen puolivälissä yleisönosastoilla julkaistiin edelleen myös muuta sisältöä kuin mielipidekirjoituksia, mutta tällaisten kirjoitusten määrä oli selkeästi vähenemään päin, kun verrataan tilannetta vuosikymmenen alkuun. Kymmenen vuonna 1895 ilmestyneen sanomalehden otoksessa mielipidekirjoitusten määrä yleisönosastoilla oli 69 prosenttia kaikista kirjoituksista.⁴⁶ Vuoteen 1895 mennessä palstanimet olivat yhtenäistyneet eivätkä lehdet käyttäneet samasta palstasta enää kahta eri otsikkoa. Lukijoiden mielipiteitä julkaisevan palstan otsikko oli yleistäen joko ”Från allmänheten”⁴⁷ tai ”Yleisöltä”⁴⁸. Alaotsikkona saattoi edelleen esiintyä ”[lehden nimi] toimitukselle”. Yleisönosastot muuttuivat vähitellen samannimisiksi todennäköisesti isojen toimijoiden esimerkin mukaisesti. Vertailun vuoksi todettakoon, että Ruotsissa yleisönosaston nimi säilyi sanomalehdissä ”Meddelanden från Allmänheten” -muodossa läpi koko 1870-luvun ja 1880-luvullakin vallitsevana, joten ”Från Allmänheten” -otsikkoa voidaan pitää suomalaiserikoisuutena.⁴⁹ Britanniassa ja Yhdysvalloissa yleisönosastoista käytettiin nimeä *letters to the editor*, joten jää epäselväksi, keksivätkö ruotsalaiset osaston nimen itse vai ottivatko he mallia toisaalta Euroopasta. Termiä *en insändare* ei käytetty vielä 1800-luvulla yleisönosaston tai tekstityypin merkityksessä, vaan se viittasi yksittäiseen mielipidekirjoittajaan.⁵⁰ Suomen kielen käsite *yleisönosasto* ilmaantui sanomalehtiin ensimmäisen kerran vasta vuonna 1897.⁵¹ Kesti silti vielä vajaa vuosikymmen, ennen kuin termi alkoi vakiintua suurimpaan osaan lehtiä.⁵²

Vielä yleisönosastojen vakiinnuttua joillekin lukijoille oli epäselvää, edustivatko yleisönosas-

toimittajat toimituksen kantaa. *Uusi Savo* -lehti määritteli yleisönosaston seuraavasti:

Sanomalehti ei ole yksin toimituksen, vaan suuren yleisönkin äänenkannattaja eikä toimitus voi kaikkia kirjoituksia ja uutisia julaista [sic] omalla vastuullaan, kun ei voi tietää eikä tuntea kaikkia asioita. Sen vuoksi on lehdessä erityisiä osastoja, joihin otetaan muitten kirjoituksia. Semmoinen osasto on yksi nimellä ”Yleisöltä”, johon osastoon pannaan kaikellaisia pikku kirjoituksia sekä semmoisiakin, joita toimitus ei semmoisenaan kaikissa kohdissa hyväksy.⁵³

Uusi Savo ei kuitenkaan mainitse sitä seikkaa, että vaikka toimitus suostui julkaisemaan yleisönosastolla myös omien kantojensa vastaisia kirjoituksia, ne varustettiin useimmiten toimituksen huomautuksilla. Ylevästä ajatuksesta ”suuren yleisön äänenkannattajana” oli matkaa todellisuuteen, jossa toimitukset kertoivat lukijoilleen, miten yleisönosastokirjoituksia piti tulkita. Toimitus saattoi lisätä kommenttejaan joko kirjoituksen esittelyyn tai kirjoituksen sekaan asteriskimerkkien avulla. Joskus toimitus kirjoitti oman vastineensa heti yleisönosastokirjoituksen perään. Hannu Niemisen mukaan suomenkielinen lehdistö kopioi 1870-luvulla ruotsinkielisestä lehdistöstä sen institutionaaliset muodot ja määrittelyt. Koska ne olivat Niemisen sanoin ”lainatavaraa” ja suomea puhuvalta väestöltä puuttui arkikokemusta vastaava julkinen kirjallisuus, lehdistö alkoi puhutella yleisöä alaspäin.⁵⁴ Aineistoni perusteella on näytettävissä toteen, että lehtien toimitukset puuttuivat yleisönosasto-

46. Sorvali 2019.

47. Poikkeuksena *Aftonpostenin* ”Allmänhetens meddelanden” ja *Nya Pressenin* ”Meddelanden från allmänheten”.

48. Yleisöltä-palstanimi ei kelvannut vanhasuomalaiselle ja valtakunnalliselle *Uudelle Suomettarelle*, joka poikkesi yleisestä nimeämislinjasta ottaessaan käyttöön otsikon ”Lähetettyjä kirjoituksia” niinkin myöhään kuin 1894.

49. Ruotsin yleisönosastojen nimiä 1870-80-luvuilla kartoitettu Ruotsin kansalliskirjaston sanomalehtiarkiston digipalvelusta hakusanoilla ”från allmänheten”. <https://tidningar.kb.se/> (7.12.2019)

50. Löysin ensimmäiset viitteet, että sanalla *en insändare* viitattiin mielipidekirjoitukseen vasta vuodelta 1899. Ks. esim. ”[...]i lördagens nummer af Hbl. i en lång insändare från allmänheten tagit till tals[...]”, *Kotka Nyheter* 25.4.1899, 2.

51. Yleisönosasto-sanaa ei kirjoitettu vielä yhteen, mutta tarkoitus oli sama. Esimerkiksi *Aamulehden* toimitukselle kirjoittava Edv. Enckell käyttää sanoja ”yleisön osasto”, *Aamulehti* 2.6.1897. Sama sanat esiintyvät myös *Itä-Karjala* -lehden jutussa painokanteesta 5.10.1897, 2.

52. Sanaa ”yleisönosasto” käytetään muutamassa lehtijutussa 1898–99, kunnes noin vuoteen 1905 mennessä voidaan sanoa, että käsite oli tullut jo tutuksi lehdistössä.

53. *Uusi Savo* 15.4.1898, 3.

54. Nieminen 2006, 125.

kirjoitteluun usein alentavaan sävyyn, opastaen ja opettaen. En kuitenkaan ole täysin vakuuttunut siitä, että johtui suomea puhuvan väestön arkikokemusta vastaavan julkisen kirjallisuuden puutteesta. Sanomalehdissä julkaistiin jo tuolloin myös alempien luokkien edustajien kirjoituksia, kuvauksia omasta arjesta ja elämästä.⁵⁵ On lisäksi huomiota herättävää, että myös ruotsinkielisissä lehdissä toimitus varusti yleisönosastokirjoituksia omilla kommentteillaan. Alaspäin puhuttelu ei ollut varattu ainoastaan suomenkielisille lehdille. *Päivälehd*en vakituinen pakinoitsija Tuomas kommentoi yleisön mielipiteen ilmaisua ja luonnehti yleisönosastoja seuraavasti:

Tällä osastolla on meidän sanomalehdissä paljo suurempi merkitys kuin muissa maissa. Melkein joka numerossa on aina palstottain kirjoituksia tässä osastossa. Ja onhan se kuitenkin, että yleisö näin voi saada esille mielipiteitä ja asioita, joita lehdet itse eivät tahdo omikseen omistaa, — vaikka on siinä kyllä helposti tilaisuutta väärinkäyttöksiinkin, jos tuo tapa kovin yleiseksi käy.⁵⁶

Tuomas ei avaa tarkemmin, mitä tarkoittaa sillä, että yleisönosastolla on suurempi merkitys Suomessa kuin muissa maissa. Kansainvälisestä näkökulmasta tarkasteltuna yleisönosastot ovat olleet jo varhain yksi suosituin osa sanomalehteä.⁵⁷ Valitettavasti meillä ei ole lähteitä, jotka kertoisivat, kuinka laajasti luettuja tai suosittuja suomalaiset yleisönosastot olivat 1800-luvun lopussa, mutta jotain suosioista voidaan päätellä siitä, että kirjeitä lähetettiin enemmän kuin niitä ehdittiin julkaista.⁵⁸ Andrew Hobbs esittää yleisönosastokirjoitusten motiiveina pyrkimyksen vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin sekä yhteenkuuluvuuden tunteen hakemisen. Toisaalta aika-laiset arvelivat syyksi myös tietynlaista elitismiä ja

statuksen hakemista – jotkut halusivat vain nähdä nimensä painettuna. Yleisönosastojen suosion syyksi Hobbs esittää erityisesti fokuksen paikallisuudessa, joka näkyi kirjoitusten aihevalinnoissa ja teksteissä käytetyissä metaforissa.⁵⁹ Suomenkielisen lehdistön osalta tätä paikallisuuden tarkeitusta oli aiemmin palvellut ensisijaisesti maaseutukirjeinstituutio, mutta vähitellen paino alkoi siirtyä ruotsinkielisen lehdistön mallin mukaisesti yleisönosastoille.

Yleisönosastokirjoituksen rakenne 1890-luvun puolivälissä

Andrew Hobbsin mukaan 1800-luvun brittiyleisönosastoja käytettiin moneen eri tarkoitukseen: interaktiivisena viittauslähteenä, ilmoitustauluna, aktivoijana, vieraskirjana, pysyvänä tallenteena sekä kaksintaistelun korvikkeena maineen puolustamisessa, mutta kaikkein eniten keskustelufoorumina.⁶⁰ Vaikka yleisönosastoinstituutio oli vakiintunut ilmiö Suomen lehdistössä jo 1890-luvun puoliväliin mennessä, on silti huomattava, että palstoilla julkaistiin edelleen myös muuta sisältöä kuin mielipidekirjoituksia. Suomen lehdistö kuitenkin myötäilee brittilehdistöä siinä, että kirjoitusten pääpaino oli mielipiteen ilmaisussa ja lukijoiden välisessä keskustelussa.

Lukijoiden kirjoituksia ei suinkaan julkaistu joka numerossa ja silloin kun niitä julkaistiin, niitä oli yleensä yhdestä kolmeen kappaletta. Koska 1800-luvun sanomalehtien arkistoaineistoa on säilynyt varsin vähän eikä siihen sisälly kirjeenvaihtoa lukijoiden kanssa, on mahdotonta arvioida, kuinka paljon kirjoituksia hylättiin kokonaan. Se tiedetään, että kirjoituksia jouduttiin lyhentämään ja muokkaamaan melko usein.⁶¹ Kymmenen sanomalehden otoksella vuodelta 1895 voidaan todeta, että lehdet julkaisivat eniten kirjoituksia lokakuusta huhtikuuhun ja vähiten niitä julkaistiin kesäkuukausina (tau-

55. Heikki Kokko on esittänyt, että suomenkielistä arkikokemusta vastaavaa julkista kirjallisuutta oli olemassa maaseutukirjeiden muodossa jo 1850-luvulla. Kokko 2019a, 14-16.

56. Tuomas, Kirje Helsingistä. *Päivälehti* 1.11.1896, 3.

57. Hobbs 2018, 354; Wahl-Jørgensen 2007, 3.

58. Ks. esim. Eräs lähettäjä Vaasan lehdestä, *Uusi Suometar* 16.2.1884, 3; Kirjevaihtoa, *Uusi Savo* 19.12.1895, 3; Kirjevaihtoa, *Itä-Suomen Sanomat* 23.3.1895, 3.

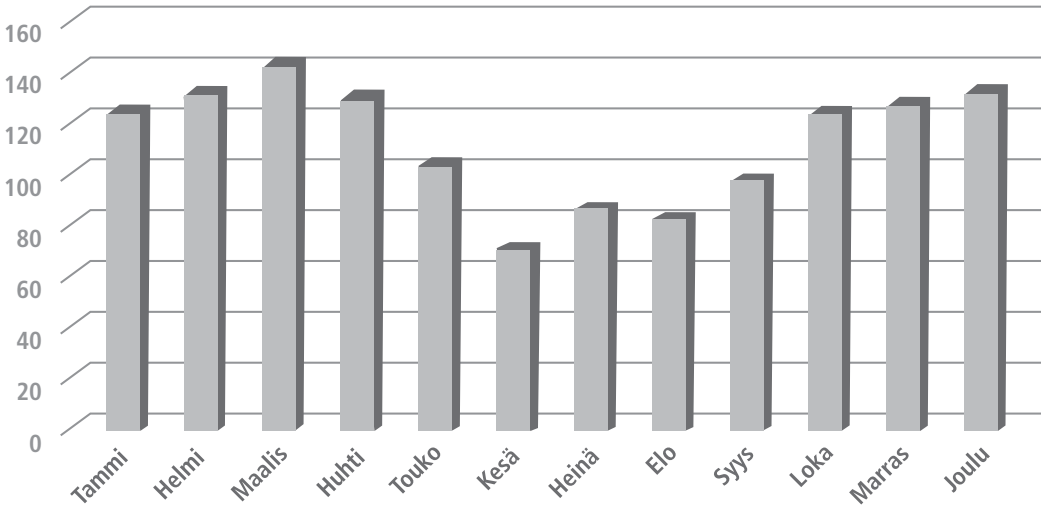
59. Hobbs 2018, 354.

60. Ibid.

61. Ks. esim. Juhani Aho, Muistelmia Uuden Suomettaren toimittajana olo ajoiltani. *Uuden Suomettaren muistojulkaisu. Uuden Suomettaren puolivuosisataisen ilmestymisen muistoksi julkaistu*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjapaino osakeyhtiö 1919, 8.

Taulukko 2.

Julkaistujen yleisönosastokirjoitusten määrä kuukausittain kymmenessä sanomalehdessä 1895.

lukko 2).⁶² Koska sanomalehden koko ja uutisten määrä olivat suhteellisen samat niin kesällä kuin talvella, tämä voi kertoa siitä, että ainakin osaan sanomalehdistä lähetettiin vähemmän yleisönosastokirjoituksia kesäaikaan. Suuri osa kirjoitusten lähettäjästä oli keskiluokkaisia ja asuivat maaseudulla.⁶³ Heillä luonnollisesti maatyöt verottivat vähäistä vapaa-aikaa erityisesti kesällä. On huomioitava, että kyseisten lehtien yleisönosastot olivat vakiintuneita ja aktiivisia, joten niitä ei voida yleistää koskemaan koko lehdistökenttää 1890-luvun puolivälissä, eikä niistä voida laskea koko sanomalehdistöä koskevia keskimääriä. Ne voivat silti kertoa tyypillisen aktiivisen yleisönosaston toiminnasta vuositasona.

1800-luvun lopun sanomalehdille oli leimalista tiukat painotekniikan määrittelemät rajat. Lehdet olivat nelisivuisia ja jaettuna joustamattomiin palstoihin, joiden sisään sullottiin tekstit.⁶⁴

1890-luvun sanomalehdissä palstamäärät liikkuvat viiden ja jopa yhdeksän välillä. Yleensä mielipidekirjoitukset eivät olleet yhtä palstaa pitempiä, mutta oli myös tapauksia, joissa kirjoitus oli niin pitkä, että lehti julkaisi sen kahdessa osassa eri numeroissa usealla palstalla.⁶⁵ Jotkut yleisönosastokirjoitukset julkaistiin kahteen kertaan, etenkin jos lehdellä oli käytössään kaksoisnumerot eli A- ja B-lehdet.⁶⁶ Lehdillä oli krooninen tilanpuute, johon ei välttämättä auttanut edes ilmestymistiheyden, sivun koon tai palstojen lisääminen, jolloin turvauduttiin tuplanumeroihin ja lisälehtiin. Kuvia ei sentään ollut viemässä kallisarvoista tilaa, koska sanomalehdissä julkaistiin ennen 1910-lukua kuvia vain hyvin harvakseltaan.⁶⁷ En ole havainnut ainuttakaan kuvaa 1800-luvun yleisönosastojen yhteydessä.

Yleisönosastot sijaitsivat kolmannella tai viimeisellä sivulla ja ne oli helppo havaita otsi-

62. Lehdet olivat *Karjalatar*, *Keski-Suomi*, *Louhi*, *Nya Pressen*, *Päivälehti*, *Svenska Österbotten* (nimellä *Gamlakarleby Tidning* 01-04/1895), *Työmies*, *Uusi Suometar*, *Wiipurin* ja *Åbo Tidning*. Ks. lehtien valintakriteerit tarkemmin Sorvali 2019. Nämä lehdet ilmestyivät säännöllisesti vuoden ympäri, joten kirjoitusten vähyttä kesäaikaan ei voi selittää sillä, että numeroita olisi ollut silloin vähemmän.

63. Sorvali 2019.

64. Mervola 1995, 97.

65. Palstojen määrä, mutta myös lehden koko kasvoi 1890-luvulla. Vuonna 1890 lakanalehtiä olivat *Hufvudstadsbladet*, *Nya Pressen* ja *Uusi Suometar*. Käytännössä lehden taloudellinen tilanne eli ilmoitusten myynnin määrä määritteli lehtien koon ja kokoa vaihdeltiinkin joustavasti. Mervola 1995, 112-113.

66. Esimerkiksi *Wiipurilla* ja *Nya Pressenillä* oli A- ja B-numerot, joissa julkaistiin osittain samoja sisältöjä.

67. Mervola 1995, 163-165.

ia, jota peloude annetaan, jamaşa määräsä maan avoaisuuteen verraten ja loo tavallijesti muuta tainia tampojuumasta, waittefin wijjele mätaan. — 1875 on maan arvo atene yhä edelleen, — mutta sijäntyy waan Kanstan lijuus.

lijuuden ovat koonneet ja hänen waimonsa; sen imäntäpa, jota he itsepäittäneet ja jättäneet perin. He itse eiwät ole kettijäsiapaan, waan se on yhä ille, jotta sen avulla owat in taloudelliseen olemaan.

joka oli köyhä maanwiltti, lähti poika 13—14: utta ei hänellä lähtiesään 3 paitaa ja wöhän muuta hän lantoi jätäsään. Hän 120 francin wuopipalasta, 1 oli hän koonnut itseleensä. Näillä rahoilla hän oahän waatteita ja jään: jätäsään, wuostajen pää: 24—25 wuotiaana oli —1,000 francia. Sitöin wuuteen erään nuoren ty: 1 oli lähtenyt pois kodi: sin hänkin, eli rahoja si: oli siten wuostajin saanut ufsenja aifana 300—400 menimät naimisiin, mutta ittoi palwelustaan, pientä täffeen. Näin tului 7—8 e yhdesä oliwat koonneet francio. Zämän raba: looamijesja heillä oli ollut maan ia maustu. läntti:

Sanotaan, että „ahteruus towanin onnen woittoa”. Mutta jos ahteruuden ohesja on suuri määrä jätäsäwäijyttäkän, silloinpa towa onni ehkä totonaan poistuu.

Wleisöltä.

„Wiipuri”-lehdesjä pyydetään tilaa seu: raamalle jeltwitykselle, jota Wiip. San. eiwät ole ottaneet julkaisitawaksen.

Wiipurin Sanomain toi: mitukselle.

Arw. lehdesjänne elof. 27 p:stä oli uutinen kilpajoudusta, jota uutista wuostaan haluajimme tehä muutamia muistutuksia. Ensijiti mainijitte, että palkinto: lautontuna oli huonosti järjestetty, ett’ei lähtöpaikalla ollut kuin yksi (1) tarkos: toja, waitta niitä oli kolme (3) tpi., joista kolji tarkasti telloa ja kolmas antoi lipulla lähtömerkin. Mitä Sammu: tusosaston muta epämielittävään tulot: sen tulee, niin oli siihen syynä huono ilma ja soutuajat eiwät palkintotuomarit. Wuuten on jonotus komppanian tulot: lusen silloin wuostitewaan huonoon ilmaan jangen hymä, sillä wiime Palotunnan kil: pailusja ei ystijään wenehunta joutanut niin hymin kuin Sammutusosasto sunn: taina, waitta silloin oli paljosa parempi ilma. Wuostoin olette maininneet, että erään klubin wengren lähtöaika oliji ollut 7 tunt. 19 m. eikä 7 tunt. ja 17 m., tuten olemme merinneet; mutta siinä olette wäärösjä, sillä mainittu wenehunta jarttoaji juuri klo 7 ja 17 m. Penties: in kerra nimittään kello kello oli kll.

hija Wiip. Sanomain palsteilla, pyyde: tään sen julkaisijesta „Wiipurisja”.

Wähän wästinetta

Wiip. Sanom. 194 n:sha „Parempi tu: lesja, kun Salakaladesja”-nimijen uutis: sen kirjottajalle.

Jaha! Riin. — Erinomajen ihanaa on nähä, että on ihmisiä, jotka muista: wat salomajentun ajuttaita sanomalehtien palsteilla ja kaisen muun toimintansa si: wousja pitäwät silmällä heidän töitänjä. „Mhtera towanin onnen woittoa”, niin wuoraaankin on ajatellut yllämainitun kirjoituksen keltjä, ryhtyesään antamaan mielestään tarkkoja tietoja minun työal: tani.

Mutta —, sienekö hän kumminkin oi: lut unen wuostaama, wai muutenko siene: ollut ajotukset kettijäsä, koska on saanut tuon uutisen nurin perin aiwotoppaansa ja kalesja wuoruuksesjaan ruwennut syyt: tämään minua, että minä muta olen pan: nut tulen halkopinojen juureen. „Niinhän sen kuulee, kun puusta katsoo”!

Tarhat tiedot! Tarhan tarhat tiedot!!

Waiika kohtakin ajuu läänin pääkaup: ingisja, on hän uutisen aineen sentään jo: tentin tarkoin saanut jeltwille, jen nätee muun muussa siitän, että hän on saanut halloja mainitulle työmaalle kaffijataa nel: jätymmentä (240) syltä, waitta niitä ei ole ollut yhtään kapulaa yltte että waiika 103¹/₂ sylen. Setä vielä hänen ilmoit: tustensa mukaan paloi neljätymmentä (40) syltä, waitta itse asjassa ei palanut kun juuri 28¹/₄ syltä; mutta eihän se mitä, oihon tuo uutisen kirjottaja rittäampi halloista, jos hänellä enemmän paloiin. Vielä hänen siitänjä hämärtäneet, waiika: wuostajin wuostumut kun hän on sa:

Loisarmomen E: ihlingia Grog: Marffinain juunt:

Wladgowskiä R: n: n lautta ei: tään laija Suom:

Paul E: jof:

W a i t t

Sakal. högrul. Bartei, Schledw: högrul. Orantulij: stadista painot.

Tanskal. högrul: Anderfen, Galassi: Borennijelta; ta: kast. W. Christer: Wederberg & kum:

Kuul:

Wällä oltwaan jett tässä kuu: tustwassa Syy: päwäinä nimittäm 13, 14, 16 ja: noitusjesja setä lahden kaupungin: 18 ja 19 päin: giä. Saunalahje: osijsa, setä 21, 23, 24.

kosta. Kolmannella sivulla oli lisäksi rikos- ja tuomioistuinnuutisia, mutta myös kevyempää sisältöä osastoilla, jotka oli nimetty esimerkiksi ”Kaikkelaista”-, ”Niitä näitä”-, ”Ett och hvarje”- ja ”Härifrån o. därifrån”. Niissä julkaistiin vitsejä sekä huvitusta tai kummastusta herättäviä satumuksia, joita lukijat olivat lähettäneet tai joita oli poimittu muista kotimaisista tai ulkomaisista sanomalehdistä. Kolmannen sivun alaosassa saattoi olla kaunokirjallinen jatkokertomus koko sivun leveydeltä.⁶⁸ Maaseutukirjepalsta julkaisiin lähes poikkeuksetta ennen mielipidepalsta siviulla 2–3. Neljännen sivun valtasivat useimmiten sekä kaupalliset ilmoitukset että ilmoitukset yksityishenkilöiltä ja yhteisöiltä. Osastojen huomattavan yhdenmukaiset nimet ja sijoittelut kertovat siitä, että sanomalehdet kopioivat toisiltaan, ja siitä, että lukijoiden mielipiteet haluttiin erot-

■ Kuva 2. Yleisönosasto Wiipuri-lehdessä 30.8.1895.

taa lehden tärkeimmäksi katsomista aineistoista. Karkeasti ottaen toimituksen tuottama sisältö oli sijoitettu sivuille 1–2 ja siviulla 3–4 oli toimituksen ulkopuolisten tahojen tuottama sisältö.

Yksittäisellä mielipidekirjoituksella oli yksipalstainen otsikko, johon käytettiin useimmiten yhdestä kolmeen riviä. Useimmiten ne olivat lyhyitä kuten ”Selitys”, ”Vastine” tai ”Bemötande” tai ne oli osoitettu lehden toimitukselle. Oli myös pidempiä ja kuvaavampia otsikoita kuten ”Dricks-pengarna bort!”, ”Små tjufvar hängas, de stora gå fria!” ja ”Nauttivatko kaikki kansalaiset Suomessa yhtäläisiä oikeuksia lain edessä?”. On kiintoisaa, että vielä vuonna 1895 monet yleisönosastokirjoituksista oli vanhan tavan mukaan alaotsikoitu

68. Ks. lisää lehtien alakerroista ja nurkkaromaaneista Mervola 1995, 147–148.

”toimitukselle”-tyyppisesti. Useimmat näistä olivat oikaisupyynnöitä lehden julkaisemiin uutisiin tai kokousreferaatteihin, mutta joukossa oli myös mielipidekirjoituksia, joita ei ollut suunnattu lehden toimitukselle vaan lukijoille. Kun tarkastellaan kaikkia yleisönosastokirjoituksia, kiinnittämättä huomiota alaotsikointiin, havaitaan, että suurin osa kirjoituksista keskusteli toisen yleisönosastokirjoituksen kanssa sen sijaan, että kirjoitus olisi puhutellut suoraan toimitusta. Tässä suhteessa suomalaiset yleisönosastot mukailivat 1800-luvun loppupuoliskon brittileisönosastoja, joissa vain noin 30 prosenttia kirjoituksista oli palautetta lehden artikkeleihin.⁶⁹

Monesti kirjoituksen otsikon alla pyydettiin arvoisaa lehden toimitusta ottamaan kirjoitus julkaistavakseen. Kirjoittaja saattoi kertoa, että tekstiä oli tarjottu jo toiseen lehteen, mutta sitä ei ollut syystä tai toisesta julkaistu. Välillä kirjoitukset olikin osoitettu toiselle lehdelle kuin missä kirjoitus lopulta julkaistiin.⁷⁰ Lukijat saattoivat esittää kirjoituksensa yhteydessä erilaisia toiveita ja yksi useimmin esitetystä oli se, että myös muut lehdet ottaisivat kirjoituksen palstoihinsa. Kirjoittajat tuntuivat olevan hyvin perillä siitä, että toimituksissa luettiin tarkkaan toisten lehtien sisällöt ja saksittiin kiinnostavimmat tekstit omiin aviiseihin. Lehdet eivät kuitenkaan kaivaneet lisää yleisönosastokirjoituksia. *Päivälehdien* Tuomaksen mukaan tuollainen pyyntö oli ”kohutun”.

Sillä jos joku tahtoo käyttää sitä oikeutta, jota ei ole aivan vähäinen, saada harrastamiaan asioita sanomalehdissä julkisuuteen, niin on hänellä todellakin velvollisuus itse toimittaa kirjoituksensa sanomalehdille ja toimittaa ne samaan aikaan kaikille niille lehdille, joihin hän ne tahtoo sekä luonnollisesti lehtien omalla kielellä. Toimitukset eivät hyvin ymmärrettävistä syistä rupea palstoilleen lainailemaan yleisön kirjoituksia, jotka jo ennen jossakin muussa lehdessä ovat olleet. Tämä seikka ei näy ”yleisölle” olleen aivan selvillä ja siksi olen siitä nyt huomauttanut.⁷¹

”Ymmärrettävillä syillä” Tuomas todennäköisesti viittasi siihen, että lukijoiden kirjoituksia tulvi toimituksille jo nyt liikaa. Lisäksi jos kirjoituksia olisi kopioitu muista lehdistä, olisi myös niistä koitunut valitsemis-, stilointi- ja kääntämisvaivaa. Muutama vuosi Tuomaksen kirjoituksen jälkeen vuonna 1898 pidetyssä sanomalehtimiesten kokouksessa hyväksyttiin ehdotus, että samaa asiaa koskevaa yleisönosastokirjoitusta ei otettaisi useamman saman paikkakunnan samankieliseen lehteen. Myös vastineet otettaisiin ainoastaan siihen lehteen, jossa alkuperäinen kirjoitus on julkaistu. Lisäksi vastineiden määrää tahdottiin rajoittaa yhteen per kirjoittaja.⁷² Vastineiden ottaminen ainoastaan siihen lehteen, jossa alkuperäinen kirjoitus oli julkaistu, on ymmärrettävää, koska lukijat eivät olisi tienneet, mitä vastine käsitteli.⁷³ On kiintoisaa, etteivät lehdet halunneet julkaista keskustelua avaavaa mielipidekirjoitusta, joka oli julkaistu muualla tai jota oli tarjottu usealle lehdelle, kun samaan aikaan muita juttuja kyllä lainailtiin toisista lehdistä. Ehkäpä mielipidekirjoitukset toimivat sanomalehtien erottautumiskeinoina ja jopa jonkinlaisina myyntivaltteina. Toinen, hiukan epätodennäköisempi vaihtoehto on, että haluttiin vain vilpittömästi tarjota mahdollisimman monen lukijan kirjoitukselle palstatilaa. Kuten jo aiemmin todettiin, sanomalehdellä ja mielipidepalstalla oli maksimimittansa. Sekä toimitus että yleisönosastokirjoittajat ilmaisivatkin usein huolensa rajatun palstatilan viisaasta täyttämisestä.

Suurin osa kirjoituksista noudatti hyvin yhdenmukaista kaavaa. Usein mielipidekirjoitus alkoi asian huolellisella taustoittamisella, jonka jälkeen esitettiin oma näkemys asiasta, vedottiin yleisöön ja lopuksi vielä tiivistettiin sanoma. Suuri osa kirjoituksista oli reagointia johonkin lehdessä jo aiemmin julkaistuun, oli se sitten uutinen, reportaasi tai toinen lukijakirje. Toiset olivat proaktiivisia kirjoituksia, joissa kirjoittaja toimi keskustelun aloittajana itse valitsemastaan aiheesta. Kymmenen sanomalehden harkinnanvarainen näyte vuosikerrasta 1895 kertoo, että

69. Hobbs 2018, 360–361.

70. Ks. esim. G. A. Östergren, Till red. för Tidningen Aura. Åbo Tidning 13.11.1895, 3.

71. Tuomas, Kirje Helsingistä. *Päivälehti* 1.11.1896, 3. Kirjoitusta lainattiin muihin lehtiin, ks. esim. *Pohjalainen* 5.11.1896, 2.

72. Sanomalehtimiesten kokous, *Tampereen Uutiset* 1.6.1898, 2. Sama muistio kokouksesta julkaistiin useassa eri sanomalehdessä eri päivinä.

73. Esimerkiksi *Wiipuri*-lehden toimitus hylkäsi yhden vastineen tällä perusteella. Kirjevaihtoa, *Wiipuri* 20.3.1895, 4.

noin puolet mielipidekirjoituksista oli proaktiivisia.⁷⁴ Tulosta saattaa vääristää se, että keskusteluketjut saattoivat toisinaan venyä kovin pitkiksi. Toisaalta jonkun toisen virittelemään keskusteluaiheeseen saattoi olla helpompi tarttua ja argumentoida sen puolesta tai sitä vastaan kuin kynäillä keskustelunaloitus jostain omasta aiheesta tai epäkohdasta omassa arkipäivässä tai yhteiskunnassa ylipäättäen.

Johtopäätökset

Yleisönosastojen syntyminen ja vakiintuminen oli olennainen osa kansallisen julkisuuden kehittymistä, joka oli nähtävissä eri maiden sanomalehdistöissä. Autonomisen Suomen lehdistö otti yleisönosastoihin mallia kiistatta ainakin Ruotsista, mutta todennäköisesti ainakin välillisesti myös Britanniaista ja Yhdysvalloista.⁷⁵ Samankaltaisuutta voidaan havaita esimerkiksi palstan nimissä ja muodossa myös yleisönosastokirjoittajien taustoissa, jotka laajentuivat vähitellen yläluokasta keskiluokkaan.⁷⁶ Tarkasteltaessa lukijakirjeitä suomenkielisen lehdistön perspektiivistä pitää huomioida kansainvälisesti ainutlaatuinen maaseutukirjeiden ilmiö, joka kuitenkin erosi yleisönosastoista paikkakuntariippuvuutensa, rakenteensa sekä aiheidensa kautta. Sanomalehtien sisällön muokkaantuminen ja yleisönosaston vakiintuminen olennaiseksi osaksi sanomalehteä juontaa juurensa toimittajien ammatillistumiseen. Kun aiemmin toimitustyötä oli tehty muun työn ohessa harrastuksenomaisesti, 1800-luvun lopussa syntyi toimittajan ammatti.⁷⁷ Tämä oli nähtävissä sekä 1800-luvun ruotsalais-, britti- ja yhdysvaltalaismedioissa että Suomessa, jossa *Helsingfors Dagblad* ensimmäisine ammattitoimittajineen näytti suuntaa muille lehdille.

Olen tehnyt erilaisia hakuja laajaan sanomalehtiaineistoon ja tarkistanut yksittäisiä sanomalehtinumeroita pistokokeina. On kiistatonta, että *Helsingfors Dagblad* oli autonomisen Suomen

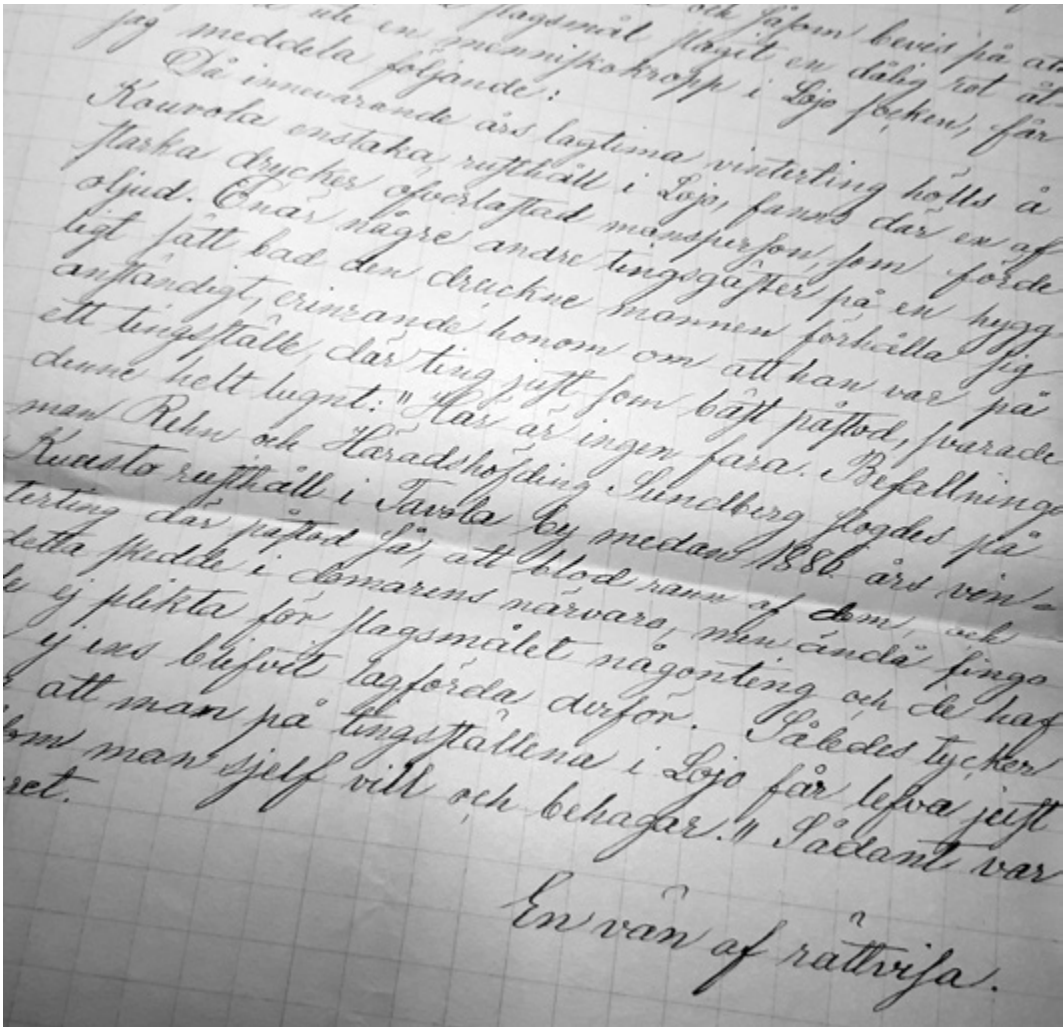
ensimmäinen lehti, jossa julkaistiin säännöllisesti lukijoiden mielipidekirjoituksia sisältävä ”Från Allmänheten” -niminen yleisönosasto. Varhaisemmat lukijoiden mielipidekirjoituksia sisältäneet ”Till redaktionen af”- tai ”Insändt”-otsikoidut palstat toteuttivat jo omalla tavallaan yleisönosaston ideaa, mutta kun yleisönosastoa tarkastellaan säännöllisyyden ja sisällön mittareista käsin, voidaan sanoa, että moderni yleisönosasto syntyi 1860-luvun lopussa ja yleistyi ruotsinkieliseen lehdistöön 1880-luvun alkupuoliskolla. Suunnannäyttäjänä toimi ensimmäinen ammatillisesti toimitettu lehti *Helsingfors Dagblad*, jonka esikuvana toimi erityisesti Ruotsin lehdistö ja liberaalilehdistön ideaalit vapaasta ”yleisestä mielipiteestä” sekä lehdistön vapaudesta. Ruotsinkieliset liberaalilehdet pääsivät mukaan modernin länsimaisen sanomalehden kehityskulkuun ottamalla mallia *Helsingfors Dagbladista*. Suomenkieliset lehdet säilyivät sisällön suhteen pitempään jäsentymättömpinä ja toisaalta niillä oli olemassa myös maaseutukirjepalstat, joilla julkaistiin lukijoiden kirjoituksia. Siinä missä ruotsinkielisillä lehdillä näkyi selvä yhteys modernin yleisönosaston ja liberaaliaatteen välillä, modernin yleisönosaston ensimmäisinä omaksuneita suomenkielisiä lehtiä ei yhdistänyt toisiinsa juuri muu kuin kieli. Ne erosivat toisistaan maantieteellisesti, poliittisesti ja levikkinsä puolesta. Yleisönosastot vakiinnuttivat asemansa vasta 1890-luvun alusta lähtien suomenkielisessä lehdistössä, kun suuret suomenkieliset suunnannäyttäjät kuten *Päivälehti* ottivat osaston käyttöön. Samaan aikaan lehdistön kielisuhteet muuttuivat ja 1800-luvun viimeisellä vuosikymmenellä suomenkielisiä lehtien numeroita ilmestyikin viikkotasolla jo enemmän kuin ruotsinkielisiä. Yleisönosastojen yhtenäisyys 1890-luvulla kertoo siitä, että uudet, juuri perustetut lehdet ottivat mallia jo olemassa olevilta lehdiltä suunnitellessaan mitä ja minkä nimisiä

74. Lehdet olivat *Karjalatar*, *Keski-Suomi*, *Louhi*, *Nya Pressen*, *Päivälehti*, *Svenska Österbotten* (nimellä *Gamlakarleby Tidning* 01–04/1895), *Työmies*, *Uusi Suometar*, *Wiipuri* ja *Åbo Tidning*. Ks. lehtien valintakriteerit tarkemmin Sorvali 2019.

75. Jyrki Pietilä mainitsee suomalaisen liberaalilehdistön malleina Ruotsin, Britannian ja Saksan. Myös Ranska vaikutti Pietilän mukaan 1800-luvun sanomalehdistöön ja Yhdysvallat välillisesti länsi-Euroopan lehdistön välittämänä. Pietilä 2008, 658–659. Päiviö Tommilan mukaan Venäjä ei tarjonnut autonomian ajan Suomen lehdistölle juurikaan mallia. Päiviö Tommila, & Touko Perko, *Suomen lehdistön historia 3. Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle*. Kustannuskiila 1988c, 517.

76. Tarkemmin 1890-luvun puolivälin yleisönosastokirjoittajien taustoista Sorvali 2019.

77. Pirjo Munck, *Valistajista ammattimiehiksi. Toimittajien ammattilaistumisen pitkä tie 1771–1921*. Helsingin yliopisto 2016, 74–76.

osastoja lehti voisi pitää sisällään. Yleisönosastojen suosio ja vakiintuminen perustuu osaltaan paitsi lehtien mahdollisuuksiin julkaista enemmän sisältöä viikkotasolla myös lukijakunnan laajenemiseen eri säätyihin ja sosiaalisiin asemiin. Kaiken kaikkiaan siirtymä pirstaloituneesta lukijapostin julkaisemisesta mielipiteitä ilmaiseviin säännöllisesti ilmestyviin yleisönosastoihin oli pitkä ja epätarkka prosessi.

Yleisönosastoinstituutio oli syntynyt autonomisen Suomen lehdistöön ja eriytynyt selkeästi maaseutukirjeosastosta jo viimeistään 1890-luvun puoliväliin mennessä. Argumenttia tukee havainto siitä, että lähes kaikissa Suomen sanomalehdissä oli vuonna 1895 palsta, jonka otsikko oli "Yleisöltä" tai "Från allmänhet" ja johon toimitus sijoitti ne lukijakirjeet, jotka eivät käsitelleet

■ Kuva 3. Yleisönosastokirjoituksen käsikirjoitus todennäköisesti 1880-luvulta. Lähde: Chydeniuska släktarkivet SLSA 642.

tietyn paikkakunnan asioita kuulumisten muodossa, ja joissa kirjoitusten aiheet olivat monipuolisempia ja rakenteeltaan erilaisia kuin maaseutukirjeissä. Yleisönosastojen lisäksi useimmissa suomenkielisissä ja myös joissakin ruotsinkielisissä lehdissä oli erikseen maaseutukirjeille oma osastonsa. Ilmiöt elivät jonkin aikaa rinnakkain, kunnes maaseutukirjeet hiipuivat hiljalleen pois 1900-luvun alkupuolelta lähtien. Aiemman tutkimuksen arvio yleisönosaston syntymisestä ja vakiintumisesta Suomen lehdistöön vasta 1900-luvun kahdella ensimmäisellä vuosikymmenellä

on näin ollen ajoitettu liian myöhään. Osittaisena syytä siihen, ettei aiempi tutkimus ole juurikaan huomionnut 1800-luvun yleisönosastoja voi olla, että termit ”yleisönosasto” ja ”insändare”, viitaten yleisönosastoon – ei lähettäjään – yleistyivät vasta 1900-luvun puolella.

Sanomalehdet ja yleisönosastokirjoittajat elivät symbioosissa, jossa kumpikin hyötyi toisesta osapuolesta. Osalle toimittajista yleisönosastot tuntuivat olevan välttämätön paha johtuen kirjoitusten suuresta määrästä ja ajasta, joka meni niiden valitsemiseen ja editointiin.⁷⁸ Kirjoitukset olivat kuitenkin tarpeellisia sanomalehdille, koska ne tarjosivat vahvistusta lehden edustamalle politiikalle sekä tärkeää sisällöntuotantoa aikana, jolloin suurin osa lehdistä toimitettiin muiden töiden ohessa ja avustajiin turvautuen. Lisäksi kipakat yleisönosastokirjoitukset toivat mahdollisesti viihdearvonsa vuoksi lisää lukijoita ja tilaajia. Sanomalehdillä oli kansaan nähden jokseenkin alentava kasvattava ote ja ne opettivat yleisöä valitsemalla ja muokkaamalla julkaistavat kirjoitukset ja liittämällä joihinkin mielipidekirjoituksiin omat saate- tai loppusanansa. Toisaalta yleisönosastot itsessään rohkaisivat kansalaisia kantamaan kortensa yhteiskunnan kehittämiseen, ohjasivat keskustelua ja opettivat debatoimaan ja argumentoimaan. Mielipidekirjoituksia lukemalla lukijat oppivat, että mahdollisuus

kirjoittaa lehteen samantyyppisistä aiheista oli avoinna myös heille. Sanomalehtien yleisönosastot tarjosivat lukijoilleen paitsi tietoa ja viihdettä myös väylän päästä keskustelemaan isoista ja tärkeistä yhteiskuntaa rakentavista teemoista näennäisesti yhdenveroisina kansalaisyhteiskunnan jäsenenä, vaikkei tasa-arvo käytännössä täysin toteutunutkaan. Varmasti lehtiin kirjoittaminen saattoi palvella elitismiäkin, jos kirjoitti omalla nimellään tai muutoin tunnustettavasti. Voidaan kuitenkin sanoa, että tuona aikana ihmiskuva muuttui radikaalisti. Mielipiteen julkinen ilmaisu ei ollut varattu enää ainoastaan yhteiskunnan ylimmille kerroksille, vaan käytännössä kelle tahansa kirjoitustaitoiselle. Vaikka moni muu sanomalehtien sisältö on ajan saatossa poistunut, yleisönosastot ovat edelleen oleellinen osa sekä printti- että verkkomediaa. Palstat puolustavat edelleen paikkaansa yhtenä lehden luetuimmista ja pidetyimmistä sisällöistä, mistä kertoo sekin, että niistä on syntynyt uusia variaatioita eri alustoille, erityisesti sosiaaliseen mediaan.

FM **Satu Sorvali** työstää väitöskirjaa Turun yliopiston kulttuurihistorian oppiaineeseen.

Sähköposti: satu.p.sorvali@utu.fi

78. Ks. esim. Sanomalehtimiesten kokous, *Tampereen Uutiset* 1.6.1898, 2; Ystävällisiä neuvoja sanomalehtiin kirjoittajille. (Englantilaisesta sanomalehdestä.), *Haminan Sanomat* 29.7.1892, 2.